

POLONYA ROMANTİK EDEBİYATININ UKRAYNA EDEBİYATI VE TOPLUMSAL BİLİNCİNE YANSIMALARI

REFLECTIONS OF POLISH ROMANTIC LITERATURE ON UKRAINIAN LITERATURE AND SOCIAL CONSCIOUSNESS

Seyyal KÖRPE KEMER

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, seyyalkorpe@istanbul.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 25 Kasım 2024
Kabul edildiği tarih: 7 Şubat 2025
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2025

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 25 November 2024
Date accepted: 7 February 2025
Date published: 25 June 2025

Anahtar Sözcükler

Ukrayna; Polonya; Romantizm;
Şevçenko; Mickiewicz; Kostomarov;
Artemowsky

Keywords

Ukrainian; Poland; Romanticism;
Shevchenko; Mickiewicz;
Kostomarov; Artemowsky

DOI

10.33171/dtcfjournal.2025.65.1.11

Öz

1789 Fransız İhtilalinin yansıması olarak 19. yüzyıl itibarıyla Avrupa ve Dünya ülkeleri arasında oldukça güçlü bir toplumsal ve kültürel etkileşim süreci gerçekleşmiş, bu süreçte uluslar bir yandan farklı bölgelerde doğan yeni düşünce akımlarını özümserken, diğer yandan kendi kültürel miraslarını, gelenek-göreneklerini koruma eğilimi içine girmiş ve tüm bu gelişmeler sanat, edebiyat ve kültür dünyasına görkemli bir zenginlik getirmiştir. Söz konusu dönemde en yoğun kültür geçişlerinden biri de Polonya egemenliği altında bulunan topraklarda gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın bilim ve felsefe tarihinde sanat, kültür ve edebiyat sahasındaki gelişmelere ışık tutan düşünce akımlarının aralıksız olarak Batı Avrupa'dan Polonya kanalıyla Ukrayna'ya ulaşmış ve buradan da doğuya doğru yol almış olduğu genel olarak kabul edilmiş bir gerçekliktir. Tarihsel gelişmeler doğrultusunda Polonya'nın Ukrayna kültürünün yapılanma sürecinde gerek savaş ve ayaklanmalar gerekse eğitimsel ve kültürel paylaşımlar sonucunda oldukça baskın bir rol aldığı bilinmektedir. Polonya ve Ukrayna uluslarının Lehistan-Litvanya Birliği altındaki topraklarda uzun yıllar bir arada yaşamış olmaları, böylesi bir etkileşimin en somut nedenlerinden biri olmuştur. Ukrayna romantik edebiyatı tıpkı Polonya'da olduğu gibi Ukrayna devlet yapısının tamamen Rus İmparatorluğu boyunduruğu altına girerek ortadan kaldırılması girişimlerine karşı mücadele verme yolunda, ulusal gelenek-göreneklere ve ulusun muhafazakâr geçmişine sıkı sıkıya bağlı bir kültürel örgütlenme anlayışı temelinde biçimlenmiştir. 19. yüzyıl başlarında aralarında Adam Mickiewicz'in de bulunduğu Polonyalı romantik sanatçılar tarafından romantik şiirin Kazak topraklarına ve Kazak Ukrayna'sına tanıtılması ve bunu izleyen süreçte Polonya edebiyatında "Ukrayna Okulu" adlı edebiyat ekolünün başlaması, Polonya- Ukrayna kültürel ilişkilerinin gelişimi bakımından oldukça önemli adımlardır. Ukrayna romantik edebiyatının önde gelen temsilcilerinden Taras Şevçenko, Mykola Kostomarov ve Hulak Artemowsky ise edebi çalışmalarında Adam Mickiewicz etkisinin yoğun olarak hissedildiği isimler arasında yer almaktadır.

Abstract

As a reflection of the French Revolution in 1789, a very strong social and cultural interaction process took place between European and World countries in the 19th century, and during this period, nations, on the one hand, assimilated new thought movements born in different regions, and on the other hand, tended to protect their own cultural heritage and traditions. All these developments have brought magnificent richness to the world of art, literature and culture. One of the most intense cultural transitions during the said period took place in the lands under Polish sovereignty. It is a generally accepted fact that in the history of science and philosophy of Ukraine, the currents of thought that shed light on the developments in the fields of art, culture and literature have continuously reached Ukraine from Western Europe through Poland and from there moved towards the east. In line with historical developments, it is known that Poland played a dominant role in the structuring process of Ukrainian culture, both as a result of wars and uprisings and educational and cultural exchanges. The fact that Polish and Ukrainian nations have lived together for many years in the lands under the Polish-Lithuanian Commonwealth has been one of the most concrete reasons for such interaction. Ukrainian romantic literature, just like in Poland, was formed on the basis of a cultural organization approach that is closely tied to national traditions and customs and the nation's conservative past, in order to fight against the attempts to destroy the Ukrainian state structure by completely subjugating it to the Russian Empire. The introduction of romantic poetry to Kazakh lands and Kazakh Ukraine by Polish romantic artists, including Adam Mickiewicz, in the early 19th century and the subsequent start of the literary school called "Ukrainian School" in Polish literature are very important steps in the development of Polish-Ukrainian cultural relations. Taras Shevchenko, Mykola Kostomarov and Hulak Artemowsky, among the leading representatives of Ukrainian romantic literature, are among the names in whose literary works the influence of Adam Mickiewicz is felt intensely.

Giriş

İnsanlık tarihi ve kültürüne büyük ölçüde katkı sağlamış Ön Asya, Eski Mısır, Türk, Çin, Hint ve Antik Yunan gibi köklü medeniyetlerle karşılaştırıldığında uygarlık yolunda oldukça geç ilerlemeye başlamış olan Slavlar, M.S.9. yüzyıla dek uluslararası ilişkiler sahasında yer almaksızın, kendi sınırları içinde ve kendilerini çevreleyen büyük imparatorluklara bağlı biçimde edilgen bir topluluk olarak varlık göstermişlerdir. Ancak, Slav topluluklarının tarih sahnesine nispeten geç çıkmış olmalarına karşın hızlı bir gelişim gösterdikleri, önemli askerî ve siyasî başarılarla imza attıkları, büyük imparatorluklar kurmak suretiyle Asya ve Avrasya bozkırlarının büyük kısmına hâkim oldukları, Doğu Avrupa ve Balkanların yanı sıra bir dönem Orta Avrupa'yı dahi etkileri altına aldıkları kaydedilmiştir. 9. yüzyılın ikinci yarısında nihayet siyasî bir yapı altında birleşmeyi başaran Slav toplulukları, Kiev Knezliği adıyla bilinen ilk devletlerini kurmuşlardır.

Moğol istilasının sonucunda yıkıma uğradığı yıllar dışında her daim önemini koruyan Kiev bütün Slav şehirlerinin merkezi konumunda olmuştur. Ayrıca Kiev şehri, M.S. 988 yılında kitlesel olarak Hristiyanlığı kabul eden bazı Slav kabilelerinin en eski kiliselerine ev sahipliği etmesi bakımından Doğu Slav toplulukları için dini bir yerleşim bölgesi, Kiev Knezliği ise Doğu Slav topluluklarının ortak devleti konumunda olmuştur. Ancak Ruslar bu en eski siyasî oluşumu adlandırırken Eski Rusya (Древняя Русь = Drevnyaya Rus) adını tercih ederken, Ukraynalılar Kiev Rusyası (Киевская Русь = Kievskaya Rus) tabirini kullanagelmıştır. Nitekim 16. yüzyıla dek Ukrayna adının somut bir siyasî oluşumu nitelendirmediği görülmektedir. Bununla birlikte, bu ad aynı yüzyılda ve sonrasında Leh kaynaklarında Ukrayna bölgesi Kiev havalisindeki geniş bir sahayı tarif etmek için kullanılmaya başlamıştır. Guillaume Levasseur de Beauplan (1600-1673) ve Johann Baptist Homann (1664-1724) gibi Batı Avrupalı kartograflar çizdikleri haritalarda “Kazakların ülkesi Ukrayna” (Ukraina is the land of Cossacks) tabirini kullanmışlardır. Ukrayna adı 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı belgelerine de girmiştir (Acar, 2023, s. 15). “Ancak tüm Slav ulusları gibi, Ukrayna ulusu da Avrupa ve dünya sahasında kültürel özgünlüklerinin bilincine 19. yüzyılda romantik tarihçilik, özellikle Herder, Fichte, Schlegel gibi Alman kuramcılarının “romantik ulusçuluk” ideolojisine ilişkin felsefi düşüncelerini tanımaları, kavramaları ve özümsemeleri sonucunda varabilmişlerdir” (Nowacki, 2007, s. 182). Bu noktada Napolyon Savaşlarının, Slav uluslarına güçlerini birleştirme, savaşma arzularını tetikleme ve yazgılarını belirleme haklarının bilincine varmaları yolunda önemli bir katkıda bulunduğu özellikle belirtilmelidir. Napolyon yenilgisi Rusya'nın Avrupa'daki öneminin artmasını sağlamış, böylelikle Slav uluslarını Rusya liderliği altında birleştirme girişimini başlatmıştır.

Ukrayna kültürü büyük ölçüde Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu etkisi altında biçimlenmiştir. Ancak, Polonya aydın sınıfının da Ukrayna kültürü üzerinde kayda değer etkisi olmuştur. Keza Polonya kültürü de, uzun yıllar (1795-1918) işgale maruz kalmak suretiyle adı geçen bu iki büyük imparatorluğun etkisi altında olmanın yanı sıra, Orta Çağ'dan itibaren Alman kültürüyle ve yüz yıllar boyunca, özellikle 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren resimde, edebiyatta, müzikte ve dilde Fransız kültürüyle yakın ilişki içinde olmuştur. Polonya ve Ukrayna arasındaki toplumsal ve siyasi etkileşimler her iki ulusun edebiyatına köklü bir dayanışma ve kardeşlik duygusu eşliğinde, bağımsızlık mücadelesi verme motivasyonu doğrultusunda ulus ve halk kavramlarını yüceltip kutsallaştırmak suretiyle yansıtılmıştır. Bu doğrultuda, her iki ulusun edebiyat eserlerine sömürgecilik karşıtı düşünceleri savunan temalar hâkim olmuştur (Nowacki, 2007, s. 181). *“19. yüzyıl ise Aydınlanma düşüncesine, Fransız Devrimine ve Alman Romantizmine dayanarak ayaklanmaların ve böylelikle Ukrayna ulusunun oluşmaya başlamış olması bakımından Ukrayna kültürünün gelişmesi adına ayrıcalıklı dönemlerden biri olarak öne çıkmaktadır”* (Özkural Köroğlu ve Satymova, 2021, s. 528). Polonya-Ukrayna uluslarının karşılıklı temasları henüz Orta Çağ'da Polonya Krallığı'nın tarihteki ilk hükümdarlık ailesi olan Piast Hanedanlığı ve Rurik Hanedanı tarafından yönetilen Kiev Knezliği döneminde başlamıştır. Piast'ların Latin Hristiyanlığını, Kiev Büyük Prensi I. Vladimir'in (Володимир I Великий) ise Doğu Hristiyanlığını benimsemiş olması iki devlet arasında kültürel sınırları belirleyici nitelikte önemli gelişmeler olmuştur. Böylelikle Polonya büyük ölçüde antik kültürün Batı Roma Latin, Ukrayna ise Doğu Roma Grek-Bizans kanadından etkilenme sürecine girmiştir. Polonya ve Ukrayna kültürlerinin kendi aralarında etkileşime girmesine neden olan unsurların başında ise hanedanlıklar arası evlilikler gelmiştir. Kiev Büyük Knezi I. Vladamir'in küçük oğlu Sviatopolk'un (Святополк) Büyük Casimir'in (Kazimierz Wielki) kızıyla gerçekleştirdiği evlilik, Ukrayna-Polonya kültür etkileşimine katkı sağlayan, hanedanlar arası ilk evlilik olarak bilinir. Söz konusu evlilikler, Polonya ve Ukrayna şehirleri arasında yoğun ticaret akışının gerçekleşmesini ve böylelikle iki ulusun öncelikle birbirlerinin konuşma dilini, ardından alfabelerini öğrenmelerini gerekli kılmıştır. Bu süreçte her iki ulusun temsilcileri birbirlerinin sanat ve edebiyat eserlerini tanıma ve edinme olanağı bulmuş, bunun sonucunda her iki dilde sözcük alıntılama ve benzeri dil yaşantıları gerçekleşmiş, böylelikle ortak bir kültür alanının oluşmasına zemin hazırlanmıştır (Nowacki, 2007, s. 181). *“1569 yılında Lublin'de imzalanan anlaşmayla Lehistan Krallığı ve Büyük Litvanya Dukalığının “Lehistan Litvanya Birliği” adı altında birleşmesi sonucunda ise, Avrupa'nın en büyük yüzölçümüne sahip ülkelerinden biri ortaya çıkmıştır”* (Körpe Kemer, 2019, s. 743). Bu yeni devletin sınırları içinde Polonyalı, Litvanyalı, Rus, Kazak ve Yahudiler çoğunlukta idi. Farklı inançlara ve kültürlere sahip insanların bir

arada yaşamaya başlaması pek çok soruna neden olsa da, sanat ve edebiyatın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda Lehistan-Litvanya Birliği topraklarında yaşayan Rusların kendi etnik ve dini kökenlerinin farklılığına odaklanmaları, Polonya-Ukrayna arasındaki kültürel ilişkilerin yeni bir yol izlemesine neden olmuştur. Lehistan-Litvanya Birliği'nde faaliyet gösteren Rus yazarların bu dönemde verdikleri eserlerin neredeyse tamamı Lehçe ve Ukraynaca yazılmaya başlamıştır. Bu nedenle, edebiyat araştırmacıları bahsi geçen dönemin kültürel mirasını Polonyalı ve Ukraynalıların ortak birikimi olarak değerlendirmektedir (Nowacki, 2007, s. 182). 19. yüzyılda gerek Avrupa gerekse dünya çapında öncesine kıyasla çok daha kapsamlı ve hızlı bir kültürel etkileşim süreci gerçekleşmiştir. Ancak, bu esnada uluslar birbirlerinin gelenek, görenek ve düşünce birikimlerini birebir kopyalamak yerine, yeni sanat ve felsefe akımlarından beslenerek öz kültür miraslarını geliştirme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu dönemde, Latin-Polonya ve Rus egemenliği altında bulunan Ukrayna topraklarında da sosyo-politik koşulların bir sonucu olarak oldukça güçlü kültür aktarımlarından biri yaşanmıştır.

Polonya'da Romantizm

“Polonya edebiyatı, 1795-1863 yılları arasında klasisizm, santimentalizm ve romantizm akımlarının etkin olduğu bir gelişim sürecinden geçmiştir. Polonya’da söz konusu akımlar içinde en çok ses getiren ve en uzun süreli etki göstereni ise romantizm olmuştur” (Körpe Kemer, 2020, s.129). Polonya romantik dönem edebiyatı Polonya’nın en önemli edebi ve siyasi temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Adam Mickiewicz’in “Poezja” (Şiir) adlı eserinin yayımlandığı 1822 yılı ile, Çarlık Rusya’sına karşı patlak veren Ocak Ayaklanması’nın bastırıldığı 1864 yılı arasında yaşanmıştır. Batı Avrupa ülkelerinde Romantizm, genel olarak, orta sınıfın feodal sisteme, özellikle de saray aristokrasisine karşı duruş sergileme düşüncesi doğrultusunda gelişim göstermekle birlikte, her bir ulusun kültüründe farklı olgu ve değerlerle biçimlenmiştir. Polonya edebiyatında, ülkenin 1795 yılında Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından üçüncü ve son kez paylaşılmasından 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle bağımsızlığını yeniden kazanmasına dek geçen 123 yıl boyunca, yeni kuşaklara yurtseverlik bilincini kazandırmak amacıyla ulusçuluk, gelenekçilik ve bağımsızlık mücadelesi temalarının baskın olduğu eserler yaratma misyonu benimsenmiştir.

Polonya romantizmi feodal yapıya karşı eleştirel bir tutum sergilemenin yanı sıra, ulusal varlık mücadelesi verme bağlamında yepyeni bir ideolojinin sembolü olarak öne çıkmıştır. 19. yüzyıl Polonya’sının bağımsız hareketlerinde soylular ve soylu zihniyeti özel bir öneme sahip olsa da, bu zorlu mücadelede aristokratlar ve köylüler gibi farklı toplumsal sınıflara da yer verilmiştir. Yüzyılın başlarında ulusun şanlı geçmişine ve Slav halklarının

tarihsel köklerine yönelik ilgi artışı, Polonya’da bilimsel yaşamın karakteristiği haline gelmiştir. “Polonyalı etnograf, arkeolog ve tarihçi Zorian Dołęga-Chodakowski’nin 1818 yılında Polonya ve Ukrayna halk şarkılarını bir araya getirerek oluşturduğu “Hristiyanlık Öncesi Slavlık Kavramına İlişkin (O Slawianszczyznie przed chrzescijanstwem) adlı inceleme yazısı böylesi bir gelenekçi anlayışın yansıması olarak öne çıkmıştır” (Pełka, 2020, s.170). Böylece Slav halklarının yaşantı, kültür ve geleneklerinde her iki ulusun ortak değerlerini belirleyen ruhani ve manevi unsurlara yönelik bir farkındalık yaratmak istenmiştir.

Ulusal bağımsızlık mücadelesinin stratejisini belirlerken ilerici ve muhafazakâr düşünceler arasında ikileme düşmüş olması, Polonya ve Ukrayna romantizminin ortak özelliği olarak öne çıkmaktadır. Polonya romantizmi romantik yurtseverlik algısını bireysel ölçekte ele alırken, geniş halk topluluklarının bilincinde ulusal meselelere ilgi uyandırmayı amaç edinmiştir. Bu doğrultuda, Polonya ulusunu ve halkını temsil eden bireyleri varlıklarını ve yaşamlarını tamamen bağımsızlık mücadelesine adamaya teşvik eder nitelikte, özgün bir romantizm anlayışı biçimlenmiştir:

Polonya’da ulusal bilinç bu anlamda 19. yy.da oluşmaya başlar. Gerçek “Polonyalılık” kavramının devlet kurmaya bağlı olmadığı düşüncesi belirir. Böylece çağdaş bir yurtseverlik anlayışı doğar. Bu düşünce, belirgin bir biçimde din ile bağlantılıdır. İşgalcilerle yapılan bağımsızlık savaşı, iyi güçlerin kötü güçlerle olan ebedi mücadelesine benzetilir (Şeytanla Tanrı). Bu dönemde iyi güç olarak belirlenen Polonya’nın işgal altında bulunan diğer Avrupa ülkelerinin kurtarıcısı olduğuna dair bir Polonya misyonu inancı doğar. “Mesyanizm” diye anılan bu inanç, romantizm akımının yücelttiği politik, felsefi ve edebi düşüncelerle paraleldir. Bu inanca göre, tıpkı İsa’nın (Mesih – Kurtarıcı) insanlığı kurtarması gerektiği gibi, Polonya’nın da bağımsızlığını yitiren halkları özgürlüğüne kavuşturması gerekmektedir. Söz konusu dönemin şair ve yazarları, Polonya’da ulusun ruhani önderleri olarak büyük saygı görürler. Geleceği görme yeteneği olan peygamberler olarak nitelendirilirler. En önemli şairler “Ulusal Şair” diye adlandırılır. Onların düşünceleri tıpkı peygamberlerin görüşleri gibi bir amaca yönelik olmalıdır (Körpe, 2005, s. 16).

Mesihçi felsefe Polonya ulusunun, kendisini ve esaret altında bulunan diğer ulusları bağımsızlığa kavuşturana dek yaşamak durumunda olduğu sancılı süreci İsa Mesih’in insanlığı kurtarmadan önce yaşanması gereken acılı süreçle eş değer tutmuştur.

Polonyalı ulusal şairlerin işgal altında bulunan ülkenin geleceğine ilişkin kehanette bulunma yeteneğine sahip peygamberler olarak kabul edilmiş olmaları, Polonya romantizminin özgünlüğünü oluşturan temel unsurlardan biridir. Varlıkların bir kısmının

metafiziksel özellikler taşıdığına yönelik inancın, kökenini Antik Çağ metinleri ve İncil'den almış olduğu bilinir. Ancak, sanatçı ve peygamber kavramlarının insan varlığı üzerinde bir arada temsil edilmesi Polonya'da romantik döneme özgü bir yaklaşımdır. Nitekim Polonya dilinde Türkçede karşılığı şair olarak kullanılan iki sözcük bulunmaktadır. Polonya Bilim Akademisinin sözlüğünde bunlardan ilki olan ve Lehçede “*wiedzieć*” (bilmek) fiilinden türemiş “*wieszcz*” sözcüğü “dahi, ilham veren şair, özellikle romantik şair, devletlerin ve ulusların geleceğine yönelik ön görülerde bulunabilen kişi; ikincisi olan “*poeta*” sözcüğü ise “manzum biçiminde yazılan eserlerin yazarına verilen ad” olarak tanımlanmaktadır (Słownik języka polskiego PWN, t.y.). 19. yüzyılın başlarına dek Polonya kaynaklarında bu iki sözcük birbirinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Polonya romantizminde edebiyatın ulusu ve devleti yeniden yapılandırma ve bu amaç doğrultusunda felsefi motivasyon oluşturma misyonunu üstlenmesiyle “şair” sözcüğü “kehanet sahibi ruhani önder”, “peygamber”, “geçmişi açıklayan, geleceğe ışık tutan ve ahlaki arınmaya çağrıda bulunan kişi” anlamını kazanmıştır. Kısacası, bundan böyle “şair” sözcüğü Polonya ulusunun duyduğu bağımsızlık özleminin haklılığını savunma ve onlara çetin bir mücadele sonunda kazanılacak zafere ilişkin umut verme amacıyla toplumsal gereksinimler doğrultusunda biçimlenmiş sembolik bir kavram haline gelmiştir (Butewicz, 2021). Nitekim Polonya romantizminde şairlerin dizeleri, tarihsel sorunlara çözüm yolları sunan “*kutsal sureler*” olarak kabul edilmiştir.

Ukrayna'da Romantizm

Ukrayna edebiyatının romantik akımdan esinlenerek eser veren ilk şairleri, 1830-1840 yılları arasında Harkov Üniversitesi'nde Harkov Romantik Okulu'nu kuran genç akademisyenler ve öğrenciler olmuştur. Harkov Romantik Okulu'nun temsilcileri Ukrayna halk bilimine yönelik ilgilerini muhafaza etmekle birlikte, yeni edebi türler geliştirmek adına Batı Avrupa edebiyatına ait eserleri Ukrayna diline aktarma çalışmalarında bulunmuşlardır. Özellikle Johann Gottfried von Herder'in Slav halk şiirinin doğal yaşam düzenine daha yakın olduğuna, “sözde” uygarlıkların yozlaştırıcı etkisine karşı hakiki ve saf biçimini muhafaza edebildiğine ilişkin düşüncesini benimsemişlerdir. Ancak, 1840 yılında aralarında Taras Şevçenko (Тараса Шевченка), Panteleimon Kulish (Пантелеймон Куліш) ve Mikola Kostomarov (Микола Костомаров)'un da bulunduğu, Kiev Üniversitesi bünyesinde oluşan “Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği”¹ üyelerinin faaliyetleri doğrultusunda Kiev şehri, Ukrayna romantik dünya görüşünün merkezi haline gelmiştir.

¹ Adını büyük Slav eğitimcileri Aziz Kiril ve Methodius'dan alan Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği 1845 yılı sonu ile 1846 yılı başı arasında, aralarına bir süre sonra Taras Şevçenko'nun da katılacağı, Ukrayna'nın seçkin aydınları M. Kostomarov, V. Bilozerskiy, M. Hulak, Panteleymon Kuliş, P. Markoviç, G. Andruzkiy, M.

19. yüzyıl, Ukrayna dilinde yazılmış eserlerin giderek artmasına bağlı olarak Ukrayna edebiyat dilinin önemli ölçüde gelişim gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Petro Hulak-Artemovsky (Петро Гулак-Артемівський) Ukrayna diline yaptığı çevirilerle Avrupa edebiyatının Ukrayna topraklarında tanınmasını sağlamış, Yevhen Pavlovych Hrebinka (Євген Павлович Гребінка), Hryhorii Fedorovych (Григорій Федорович), Kvitka-Osnovianenko (Квітка-Основ'яненко) ve Levko Borovykovsky (Левко Боровиковський)'nin de aralarında bulunduğu Ukraynalı sanatçılar düzyazı ve şiir türünde eserler vermişlerdir. Markiiian Semenovych Shashkevych (Маркіян Семенович Шашкевич), Ivan Mykolaiovych Vahylevych (Іван Миколайович Вагілевич) ve Yakiv Holovatsky (Яків Головацький) ise Galiçya'da halk şarkılarını, efsaneleri ve masalları bir araya getirip şiir ve balad şeklinde yayınlayan Ukraynalı sanatçılar arasında yer almıştır.

Ukrayna edebiyatında romantik dönem 1818 yılında Petersburg'da, öncelikle Ukraynalı halkbilimci Mykola Tsertel (Микола Цертелє) tarafından düzenlenen, ardından Mykhaylo Maksymovych (Михайло Максимович) tarafından "Küçük Rus Şarkıları" (Малоросійські пісні) başlığı altında toplanan ilk ulusal halk şarkısı koleksiyonunun yayımlanmasıyla çiçeklenmeye başlamıştır. *"Bundan yola çıkarak Ukraynalı romantik sanatçıların ulusal değerleri öne çıkaracak şekilde bir sanat anlayışı benimsedikleri anlaşılmaktadır"* (Szewczenko, 2021, s. 273). Petro Hulak Artemovsky'nin, Adam Mickiewicz'in "Bayan Twardovska" (Pani Twardowska) başlıklı eserinden esinlenerek oluşturduğu "Twardovski" (Твардовського) başlıklı, balad türündeki çalışması bazı kaynaklarda Ukrayna romantik dönem edebiyatına ait ilk özgün eser olarak kaydedilmiştir. *"Grabowicz ise Ukrayna erken dönem romantik edebiyatının başlangıç tarihini belirtirken, Adam Mickiewicz'in "Pani Twardowska" ve "Farys" adlı eserlerinin Hulak Artemovsky ve Levko Borovykovsky tarafından Ukrayna diline "çevrildiği" dönem ifadesini kullanmıştır"* (Grabowicz, 1980, s. 119). Artemovski'nin bu eserinin "Pani Twardowska"nın doğrudan çevirisi olduğu şeklinde yorumlar çoğunluktadır.

Romantizmin Rus İmparatorluğu'nun yerel kültür mirası üzerindeki olası etkileri başlangıçta Rus aydınları üzerinde tedirginlik yaratmıştır. Bu durumun temel nedeni, Fransız İhtilali'nin toplumsal bilinçte Batı'nın "sözde" bilgeliğine karşı oluşturduğu genel bir düş kırıklığı ve güvensizlik duygusu olmuştur. Batı zihniyetinin bir ürünü olarak ortaya

Savıç, O. Navrotsky, D. Pilçikov tarafından kurulmuştur. Dernek tüm Slav halklarının birleşik konfedere devletini kurmayı hedefleyen bir yeraltı örgütü niteliğindedir. Derneğin ana programı, Kostomarov tarafından birbirinden bağımsız 109 makaleden oluşan "Ukrayna Ulusunun Yaradılış Kitabı" başlığı altında kaleme alınmıştır. Derneğin amacı demokratik bir konfederasyon düzeni kurmaktır. Yönetim şekli olarak demokrasiyi benimsemesi, eşitlikçi bir anlayışta olması, otokrasiye mesafeli duruşu derneğin ayırt edici özelliğidir.

çıkılmış “ilerleme” düşüncesinin Avrupa kültürünün temel değerlerinin zedelenmesinin temel nedeni olduğuna yönelik bakış açısı baskın gelmiştir. Bunun yanı sıra, Rus ordularının Avrupa’ya gerçekleştirdiği akınlar ve Rus İmparatorluğu’nda otokrasi ve serflik gibi, geleneksel yapıyı oluşturan temel unsurlara karşı duyulan güçlü bağ ilerici Rus gençliğinin yeni ve demokratik bir devlet ve toplumsal düzen kurma arzusuna ket vurmuş, bu konuda genel bir umutsuzluk ve güvensizlik oluşmuştur. Yine de, bütün bu direnişler çok yönlü ve zaman zaman içeriği ve sınırları belirsiz nitelikteki romantik hareketin batıdan doğuya doğru ilerlemesine engel olamamış, bunun sonucunda Rus topraklarında romantik düşüncenin tohumları yeşermekle kalmamış, Avrupa ve Rus romantizmi arasında pek çok ortak unsur da ortaya çıkmıştır. Dahası, Rus romantizminin Avrupa kültüründen gelen esintileri yoğun ve köklü bir biçimde benimsediği görülmüştür. Böylelikle Rus kültürünün etkisi altında biçimlenmiş Ukrayna romantizmi de aynı nedenlerden ötürü Çağdaş Ukraynalı araştırmacılar tarafından “Avrupa edebiyatı” adı altında incelenmeye başlamıştır. Ukrayna’nın bilim, sanat, kültür ve edebiyat alanlarında meydana gelen gelişmeler için esin kaynağı olan düşünce akımlarının aralıksız olarak Batı Avrupa’dan Polonya kanalıyla Ukrayna’ya ulaştığı ve buradan da doğuya doğru yol aldığı düşüncesi genel olarak kabul görmüştür. Bununla birlikte, Ukrayna romantik edebiyatının gelişiminin Ukrayna’nın doğu-batı ve kuzey-güney bölgelerinin yanı sıra Kırım, Kafkasya, Dinyeper bölgesi ve Donbass gibi, S.S.C.B.’nin çeşitli merkezi bölgeleri arasında önemli bir noktası olan Harkov’da gerçekleşmiş olması bu süreçte doğal olarak büyük ölçüde Rus kaynaklarından etkilenmiş olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Nowacki, 2007, s. 268-269). Nitekim aralarında Nikolay Gogol’ün de bulunduğu Ukrayna kökenli pek çok yazar bu dönemde eserlerini Rus dilinde kaleme almıştır.

Ukrayna romantik dünya görüşü Polonya’da olduğu gibi, Ukrayna devletinin ortadan kaldırılması ve böylelikle Ukrayna’nın tamamen Rus İmparatorluğu boyunduruğu altına girmesinin sağlanması girişimlerine karşı mücadele verme motivasyonu doğrultusunda, ulusal gelenek ve göreneklere, ulusun muhafazakâr geçmişine kökten bağlı bir kültürel örgütlenme anlayışı temelinde biçimlenmiştir. Böylece henüz bağımsız bir devlet çatısı altında olmasa da, Ukrayna dilini, kültürünü ve geleneklerini yaşatmak suretiyle bütünlüğünü ve sürekliliğini sağlama amacı güdülmüştür. Böylesi bir anlayış doğrultusunda hareket etmek Ukrayna kültürünün devamlılığını sağlamakla kalmamış, benimsenen yeni düşünce ve sanat akımları sayesinde yeni ve özgün eserlerin oluşmasına olanak vermiştir. “Ancak, Ukrayna’da romantizm Polonya’da olduğu gibi klasisizme karşı çetin bir mücadele vermek zorunda kalmamıştır. Bunun nedeni klasik akımın Ukrayna’da yansımalarının oldukça zayıf olmasıdır” (Szewczenko, 2021, s. 270). Bunun yanı sıra, dönemin Ukrayna kültürü öncelikle yaşamın neredeyse tüm alanlarında varlığını

hissettiren yoğun Rus baskısından dolayı ulusal gelenek ve görenekleri yaşatan kaynaklara her zaman olduğundan çok daha büyük bir ilgi göstermiştir.

Romantik Dönem Ukrayna Edebiyatında Mickiewicz Etkisi

19. yüzyılın başlarında, romantik şiirin, aralarında Adam Mickiewicz'in de bulunduğu Polonyalı sanatçılar tarafından Kazak topraklarına ve Kazak Ukrayna'sına tanıtılması ve bunu izleyen süreçte Polonya edebiyatında "Ukrayna Okulu" adlı edebiyat ekolünün başlaması Polonya-Ukrayna kültürel ilişkileri bağlamında oldukça önemli gelişmelerdir. Józef Bohdan Zaleski, Antoni Malczewski, Seweryn Goszczyński, Wincenty Pol gibi Polonyalı romantik şairler tarafından eserlerde kullanılan Ukrayna imgesi çağdaş sanatçıların ve edebiyat eleştirmenlerinin ilgi odağı olmuştur. Michał Grabowski çok sayıda Ukrayna halk şarkısını Lehçeye çevirerek, Ukrayna halk destanlarının ve Romantik Ukrayna imgesinin Polonya ve Avrupa edebiyatında tanınması ve yaygınlaşmasında, böylelikle Polonya edebiyatında Ukrayna Okulunun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Nowacki, 2007, s. 182-183). Ukrayna teması Polonya edebiyatına ilk olarak, küçük bir soylu aileden gelen Józef Bohdan Zaleski tarafından tanıtılmıştır (Gradkowski, 2021, s. 395). Yazar eserlerinde Ukrayna doğal güzelliklerini, bozkırlarını, vadilerini, Dinyeper Nehri'ni ve bir zamanlar bu toprakları yöneten efsanevi Kazak hetmanlarını tasvir etmiştir. Sanatçının düşünce dünyasında yeryüzü, Tanrı, Panslavizm ve Polonya ve Ukrayna unsurlarının belirgin olduğu anlaşılmaktadır. Zaleski eserlerinde sıklıkla doğa manzaraları ve özgür Kazak motiflerine yer vermiştir. Sanatçı Kazak insanının tasvirini oldukça duygusal bir üslupla yansıtırken, tarih sahnesinde giderek artmakta olan Polonya-Kazak çatışmaları meselesine değinmekten kaçınmış, bunun yerine ortak düşman olan Tatarlara ve Türklere karşı Polonya-Kazak birliği temasına odaklanmıştır.

Romantik dönem Ukrayna edebiyatına etki eden Polonyalı sanatçıların başında Adam Mickiewicz gelmiştir. Mickiewicz'in eserleri pek çok Rus şairine varoluşu romantik bakış açısıyla yorumlama yolunda esin kaynağı olmuştur. Söz konusu sanatçılar Mickiewicz'in üslubunu yakından tanımak, özümsemek ve kendi yaratıcılıklarına katkı sağlamak amacıyla şairin eserlerini Rusça ve Ukraynacaya çevirmiş, bunun yanı sıra felsefi, sanatsal ve kültürel bir aktarım aracı olarak değerlendirmişlerdir. Ancak, ortaya çıkan bu eser çevirilerinde kaynak metne yeterince sadık kalınmadığı pek çok kez öne sürülmüştür. 19. yüzyıl Polonya edebiyatının en seçkin eserlerinden biri olarak kabul edilen, Mickiewicz tarafından yazılmış, Piotr Vyazemsky ve Ivan Kozlov tarafından Rusçaya çevrilmiş "Kırım Soneleri" (Sonety Krymskie) ve Aleksandr Illichevskiy (Олександр Іллічевський), Vladimir-Benediktov (Володимир-Бенедіктов) ve Nikolay Bierg (Микола Бігр) gibi, Ukrayna'nın büyük şairlerince yapılmış diğer eser çevirilerinin dahi çağdaş çeviribilimin kalite

standartlarını karşılamaktan uzak olduğu tespit edilmiştir. Nikolay Aseyev (Николай Асеев), Pavel Antokolskiy (Павел Антокольский), Mikhail Golodnyy (Михаил Голодный) ve Mikhail Svetlov (Михаил Светлов) Polonyalı şair Mickiewicz'in eserlerini Rusçaya çeviren diğer isimler arasında yer alır (Maliszewski, 1990, s. 34). Aslında çeviri konusunda dikkat çeken yetersizliklerin bir kısmının Ukraynalı çağdaşlarının Mickiewicz'in eserlerini birebir aktarmaktan çok, Ukrayna ulusunun tarihsel ve kültürel mirasıyla harmanlayarak yeni bir versiyon yaratma kaygısından kaynakladığı da öne sürülebilir.

Taras Şevçenko

1814-1861 yılları arasında yaşamış, Ukrayna romantik edebiyatının en seçkin temsilcisi, şair ve ressam Taras Şevçenko Polonya romantik edebiyatının peygamber vasfına sahip büyük şairi Mickiewicz'in Ukrayna edebiyatındaki örneği olarak kabul edilir. Şevçenko yaşamının büyük kısmını önce serf, ardından sürgün olarak tutsaklık altında geçirmiştir. Bunun yanı sıra, 1847 yılında Kiev'de Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği'nin çatısı altında sürdürdüğü çarlık karşıtı özgürlükçü faaliyetleri nedeniyle tutuklanmıştır. Rus ordusunda 10 yıl süreli zorunlu hizmet cezasına çarptırılan Şevçenko Urallar ve Hazar Denizi bölgelerinde insanlık dışı koşullarda çalışmaya mahkûm edilmiştir (Butewicz, 2021). Böylece ulusunun kurtuluşuna odaklı plan ve faaliyetlerini Mickiewicz'e benzer şekilde anayurdundan uzakta gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. Sürgün döneminde Polonyalı ayaklanmacılarla yakın temaslar kurmuş, aynı yazgıyı paylaştığı bu insanlara sempati duymuştur. Şevçenko'nun "Do polyakiv" (Polonyalılara) adlı şiiri böylesi bir yakınlaşmanın göstergesi olarak ortaya çıkmıştır:

Polonyalılara

Bir zamanlar biz Kazaklar iken
Henüz birlik hakkında hiçbir şey duymamışken
Polonyalı kardeşlerimizle birlikte neşe içinde
Hür bozkırlar üzerinde yaşadık hürce
Beyaz zambaklarla birlikte
Genç kızlar da açarlardı aşkla bahçelerde
Anneler gururla izlerdi hür doğmuş,
Geçmişteki acılarına merhem olan oğullarını

Evet, işte böyleydi Polonyalı kardeşim

Şimdi bir Kazak'a yardım elini uzat kardeşim
İçtenlikle aç ona yüreğini
Kardeşim, yardım et bu sürgüne, yardım et bana

Geçmişin huzur dolu cennetini birlikte yeniden var edebilmek için²
(Şevçenko, 1974, s. 214-215).

Şevçenko ülkesinin yazgısına ilişkin, Mickiewicz'in gerçekleştirdiği ölçüde, mesihçilik inancı doğrultusunda oluşturulmuş mucizevi yaşantılar ve kehanet deneyimleriyle dolu stratejik bir romantik program geliştirmiş olmasa da, edebiyat çalışmalarında sıklıkla tanrısal esinlenme yaşantılarına yer vermiştir. Söz gelimi, sanatçının ilk şiir kitabı “Kobzar” (Gaydacı, 1840) başlıklı eseri zaman zaman kehanetlerde bulunan, görme özürlü, gezgin bir halk çalgıcısı olan kahramanıyla öne çıkmıştır:

Prelüd (Benim Dumka'm...)

Oraya, şimdilik uzaklarda olan dünyaya
Zarif bir karşılanma eşliğinde varacaksınız
Hakikate

Hatta belki şana ve şöhrete de orada kavuşacaksınız
Ukrayna, anayurdum benim,
Bu kalabalıklar sana yükseldiğinde
İyi bak onlara
Sevgili yavrularına (Szewczenko, 1840, 3).³

“Gaydacı” (Kobzar) figürüne Şevçenko'nun bu eseri dışında lir çalgıcıları tarafından biçim ve olay örgüsü bakımından icra edilen ve Ukrayna tarihini öven “duma” adlı destansı şarkılarda da rastlanmaktadır. Bu eserler Şevçenko'nun Ukrayna halkının bilincine peygamber imajına sahip bir gaydacı olarak yerleşmesini sağlamıştır. Sanatçının, düşünce ve duygularını saf bir biçimde yansıttığı eserleri Ukrayna halkının geleceğin bağımsız Ukrayna'sına yönelik umut ve hayallerinin bir temsili haline gelmiş, kendisi ise amaç edinilmiş bağımsızlığa ulaşma yolunda Tanrı'nın merhametine sığınmalarına aracılık eden bir peygamber olarak kabul edilmiştir. Şairin ölümünün ardından, eserin başlığını oluşturan “Kobzar” sözcüğü Ukraynalılar tarafından onun sanatsal yaratıcılığının tümüne anlam veren bir kavram, eserin kendisi ise bir tür “Ulusal İncil” olarak benimsenmiştir.

² Marian Jakóbiec, Barbara Antoniukow ve Stanisław Rotnicki tarafından yayıma hazırlanan ve Polonya Ossoliński Ulusal Enstitüsü tarafından *Biblioteka Narodowa* (Ulusal Kütüphane) *Taras Szewczenko Wybor Pozeji* (Taras Şevçenko Şiir Seçkisi) başlığıyla 1974 yılında yayımlanan kitap içinde yer alan, Ukraynaca aslından Jerzy Jędrzejetoż tarafından Lehçeye çevrilmiş versiyonundan alınmış bu kısmın Türkçeye çevirisi Seyyal Körpe Kemer tarafından yapılmıştır.

³ Władysław Syrokomla tarafından Ukraynaca aslından Lehçeye çevrilerek *Kobziarz* başlığıyla interaktif olarak yayımlanmış kitap içinde yer alan *Przygrywka* (*Dumki moje...*) başlıklı şiirden alınmış bu kısım Lehçeden Türkçeye Seyyal Körpe Kemer tarafından tercüme edilmiştir. Erişim tarihi: 15 Kasım 2024, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/szewczenko-kobziarz.pdf>

Şevçenko sürgün yaşantısı sırasında, İncil okumalarından ve halk edebiyatının peygamber temalı örneklerinden aldığı ilhamı şiirlerine yansıtarak güçlü bir yankı uyandırmıştır. “Kobzar” başlıklı eserinden, Eski Ahit’te adı geçen peygamberlerin, kendisi üzerinde derin bir etki bıraktığı ve onları rol model olarak benimsediği anlaşılmaktadır. Eserde Ukrayna’nın yazgısından dolayı Yeremya gibi üzüntü duymakla birlikte, gelecekteki dirilişini öngördüğünü düşündüren pek çok bölüm bulunmaktadır (Butewicz, 2021). Ulusun yazgısına yön veren tarihi hataları, Polonya-Litvanya Birliği altında varlık gösteren halkların yaşadığı acıları, kardeş katliamlarını dile getiren, bunula birlikte çok daha parlak ve çok daha umutlu bir gelecek kehanetinde bulunan Ukraynalı lir çalgıcısı motifi Polonya edebiyatının seçkin isimlerinden Stanislaw Wyspiański’nin “Wesele” (Düğün) başlıklı drama eserinde de yer almaktadır. Wyspiański’nin dramasındaki hayali kahramanlardan biri olan *Wernyhora* ulusal mesihçiliğin, Polonya’nın gelecekte bağımsızlığını yeniden kazanacağına ilişkin inancın ve aynı zamanda, yaşanan düş kırıklıklarının ve yerine getirilmemiş sözlerin temsilcisi konumundadır. Ev sahibine emanet ettiği görev, sorumluluk zafiyeti ve harekete geçme isteksizliği nedeniyle yerine getirilmemiştir. *Wernyhora* okuyucuya, Polonya’nın geçmişte sahip olduğu fırsatları iç çatışmalar, edilgen tutumlar ve ortak düşman karşısında birliğin sağlanamaması gibi nedenlerden ötürü yakalayamadığını anımsatmaktadır.

Şevçenko Ukrayna’nın sanat, felsefe, kültür ve edebiyat tarihinde oldukça önemli bir konuma yerleşmiştir ve şiir türündeki eserlerinin Ukrayna toplumsal bilincinin şekillenmesinde kayda değer etkisi olmuştur. Özellikle “Kobzar” adlı eseri Ukrayna romantik edebiyatının ve çağdaş Ukrayna dilinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Eserlerinde yer alan devrimci ve siyasi iletiler yalnız Ukrayna halkını değil, esaret altında bulunan halkların tümünü derinden etkilemiş ve onlara bağımsızlık mücadelesi yolunda şevk vermiştir.

Mykola Kostomarov

Ukrayna’nın toplumsal, kültürel ve siyasi geçmişinde önemli bir figür olan Ukraynalı yazar ve tarihçi, Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği üyesi Mykola Kostomarov, Polonya-Ukrayna kültürel ilişkileri bağlamında önemli isimlerden biridir. Hulak-Artemovskiy’nin öğrencisi olması Polonya edebiyatı, kültürü ve dili ile temas kurma olanağı bulmasını sağlamıştır. Mickiewicz’in özellikle “Polonya Ulusunun ve Polonya Haç Yolculuğunun Kitabı” (Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego) adlı eserinden esinlenerek “Ukrayna Ulusunun Yaradılış Kitabı” (Книги Буття Українського Народу) başlıklı eserini oluşturması, bu bağlamda önemlidir. Bu iki eser arasında romantik dünya görüşü, tarihsel unsurlar ve mesihçilik felsefesi bakımından pek çok benzerlik bulunmaktadır. Buna karşın, bu eserlerin birbirinden tümüyle ayrıldıkları noktalar da vardır. Yazarlarının Fransız

Devrimi'ne karşı tutumlar bu ayrımların başında gelmektedir. “Alman kökenli Ukraynalı ve Amerikalı Slavist, dilbilimci, Ukrayna edebiyat tarihçisi, Harvard ve Kolombiya Üniversitesi profesörü Yuriy Shevielov Ukrayna kültürünün geleneksel kültür mirasına olan bağlılığını kendisini Fransız İhtilali'nin neden olduğu ilk küreselleşme hareketinden koruyan bir unsur olarak öne çıkarmıştır” (Szewczenko, 2021, s.270). Nitekim Fransız dili ve kültürünün Rus edebiyatı eserleri üzerinde ulusal motiflerden uzaklaştırıcı bir etkisinin olduğu genel olarak kabul görmüş bir gerçektir.

Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği'ne Çarlık Rusya'sı tarafından yapılan baskınlar sırasında Mickiewicz'in “Polonya Ulusunun ve Polonya Haç Yolculuğunun Kitabı” adlı eserine ulaşılmıştır. Böylece dönemin Rusya İmparatorluğu'na bağlı bölge valiliği tarafından ele geçirilen, Kostomarov'un dernek manifestosu niteliğindeki eseri ile Mickiewicz'in eseri arasındaki benzerlikler fark edilmiştir. 30 Mart 1847 tarihinde Kostomarov'un evinde yapılan aramada el konulan “Ukrayna Ulusunun Yaradılış Kitabı” başlıklı eseri Kiev ve Petersburg'da gerçekleştirilen yasal davaların konusu olmuştur. Kostomarov birkaç kez değiştirdiği ifadesinde bu eserin Mickiewicz'in “Polonya Ulusunun ve Polonya Haç Yolculuğunun Kitabı” adlı eserinin bir bölümünün çevirisi olduğunu belirtmiştir. Yapılan soruşturmalar sonucunda Kostomarov'un kitabının yalnızca çeviri niteliğine sahip olmadığı, Slav halklarını ayaklandırmaya yönelik kışkırtıcı çağrılar barındırmak suretiyle adli bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Astafyev, 2006, s.14). Kostomarov çarlık ailesine hakaret olarak kabul edilen Rus karşıtı şiirleri ve Kiril ve Methodius Kardeşliği Derneği'ne katıldığı dönemlerde mesihçi felsefenin dayatıldığı bir metin olarak değerlendirilen “Ukrayna Ulusunun Yaradılış Kitabı” adlı eseri nedeniyle sürgün cezası almıştır.

Mickiewicz “Polonya Ulusunun ve Polonya Haç Yolculuğunun Kitabı” adlı eserini 1830 Kasım Ayaklanması'nın bastırılmasından kısa bir süre sonra kaleme almıştır. Manzume biçiminde ve İncil tarzında yazılmış olan eser Polonyalı göçmenler üzerinde, gerçekleştirilmesi tüm dünyanın yazgısını değiştirecek önemli bir misyon taşıdıkları hususunda farkındalık yaratmaya ilişkin didaktik bir işleve sahiptir. Mickiewicz bu eseriyle çarlık baskısından kaçan, zorlu siyasal ve toplumsal koşullar nedeniyle birbiriyle çatışmaya düşmüş göçmen topluluklarına ulaşip onları bağımsızlık mücadelesini sürdürmeye ikna etmeyi hedeflemiştir. Polonya'da yasa dışı basılan eser kısa süre içinde büyük bir popülerite kazanarak yazarının Avrupa'da tanınmasını sağlamıştır.

“Ukrayna Ulusunun Yaradılış Kitabı” adlı eserinde Kostomarov Mickiewicz'in eserinin İncil tarzını muhafaza etmiş ve benzer şekilde Slav halklarını esaretten kurtarmayı Ukrayna halkının tarihi misyonu olarak öne çıkarmıştır. Ancak, Kostomarov'un eserinde

Hristiyanlık ilkeleri doğrultusunda bir yaşam tarzı oluşturmakla birlikte, demokratik federe yapıda bir devlet kurmak birincil amaç olarak gösterilmiştir. Mickiewicz'in eserinde yer alan Polonya ideolojisinde ise bağımsızlığın elde edilmesinin ardından demokratik sistem yerine eski soylu geleneğine uygun yönetim anlayışının sürdürülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir:

Polonya Litvanya ile birleşmişti ve Litvanya'da, Litvanya'ya ait olan Litvanyalılar ve Ukraynalılar bir aradaydı (Kostomarov, 1980, s. 7).

Ve Ukrayna Polonya ile birlikte, iki kız kardeş olarak, Slav ile diğer Slav olarak, Kutsal Teslis'in suretinde bölünmez ve ayırdır, kutsal, bölünmez ve gelecekte tüm Slav halklarının kendi aralarında birleştiğinde olacağı gibi (Kostomarov, 1980, s. 7).

Ve Ukrayna yok edildi. Fakat aslında sadece öyle görünüyor (Kostomarov, 1980, s. 9).

----- Erişim Tarihi: 15 Kasım 2024

Ukrayna mezarda, fakat ölmedi

Slav dünyasının tamamında tüm Slav halklarını özgürlüğe ve kardeşliğe çağıran sesi duyuldu (Kostomarov, 1980, s. 9).

Yukarıdaki alıntılardan⁴ anlaşıldığı üzere, Kostomarov'un bu eseri, üzerinde çalışılmakta olan, Ukrayna'nın ulusal yapılanması hareketinin bir manifestosu niteliğindedir. Eserin metni tıpkı Polonya örneğinde olduğu gibi, Ukrayna ulusunun eşitlik ve kardeşlik temelinde Slav ülkeleri arasında bir birlik oluşturma misyonu üstlenmiş olduğu düşüncesi ve inancı üzerine kurulmuştur. Böylesi bir anlayış Rus düşünce tarihinde de yer alan Slavofilizmin bir ifadesi olarak öne çıkmıştır. Bu düşünce doğrultusunda çarlık rejimi en yüksek değer olarak tanımlanan özgürlüğün önünde bir engel olarak görülmüştür.

Petro Hulak-Artemovsky

27 Ocak 1790 yılında Horodyshe'de doğan, 13 Ocak 1865 yılında Harkov'da yaşamını yitiren Petro Hulak Artemovsky 1825 yılında Harkov Üniversitesi'nde profesör unvanı almış ve aynı üniversitede rektör olarak görev yapmıştır. Artemovsky Harkov

⁴ Kostomarov'un Electronic Library of Ukrainian Literature adlı sitede yayımlanan, B. Yanivs'kyi tarafından İngilizceye çevrilmiş The Books Of Genesis Of The Ukrainian Nation adlı eserinden yapılan alıntılar İngilizceden Türkçeye Seyyal Körpe Kemer tarafından çevrilmiştir. Erişim tarihi: 15 Kasım 2024, <https://tarnawsky.artsci.utoronto.ca/elul/English/218/Books-of-Genesis.pdf>

Üniversitesi'nde Polonya edebiyatı ve kültürü derslerinin yanı sıra Polonya dili dersleri verilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunmuştur. Polonya romantizminin büyük isimlerinden Zygmunt Krasicki ve Adam Mickiewicz'in eserlerini Ukrayna diline çevirerek Ukrayna'da Polonya edebiyatının tanınmasını sağlamakla kalmamış, Polonya eserlerinin Ukrayna diline çevrilmesi konusunda öğrencilerine rol model olmuştur. "*Artemovsky 1818 yılında 19. yüzyıl Ukrayna edebiyatının en radikal eserlerinden biri olan "Efendi ve Köpek" (Tocnodap i Pec) başlıklı, bir köylü ve bir lordun yaşamlarını mecazi biçimde anlatan masal türünde eseriyle siyasi görüşlerini aktararak Doğu Ukrayna'da büyük yankı uyandırmıştır*" (Szewczenko, 2021, s. 272). Sanatçının bu eseri Polonyalı şair Ignacy Krasicki'nin 1779 yılında yayımlanmış "Peri Masalları ve Kıssalar" (Bajki i przypowieści) adlı koleksiyonu içinde yer alan aynı adlı eserinin prototipi özelliğine sahiptir. "*Ukrayna'nın kültür dünyasında önemli bir yer edinmiş olan Artemovsky'nin sık sık seyahat ettiği, belli bir süre Kiev, Volhynia, Varşova, Krakov ve Paris'te yaşadığı, Lehçe ve Fransızcaya ileri düzeyde hâkim olduğu bilinmektedir*" (Szewczenko, 2021, s. 272).

Artemovsky tarafından Ukrayna diline serbest biçimde çevrilen, başka bir deyişle uyarlanan, Mickiewicz'in balad türündeki "Bayan Tvardovska" adlı eserinin öyküsü dünyada çok sayıda büyücünün olduğu zamanlarda Krakov'da yaşayan Bay Tvardovski adlı uyanık bir Polonyalı asilzade büyücüye ilişkin efsaneye dayanır. Esere adını veren Bayan Tvardovska ise Bay Tvardovski'nin karısıdır. Bay Tvardovski ölümsüzlük iksirini bulmak üzere "Kara Büyünün Sırrı" adlı bir kitaba başvurur. Okuduklarının etkisiyle şeytanla iş birliği yapmaya karar verir. Böylesine sıra dışı bir girişime kalkışmasının temelinde, şeytanın sanıldığı ya da empoze edildiği denli korkulacak bir varlık olmadığı düşüncesi bulunmaktadır. Sonunda yanına çağırmayı başardığı şeytanla, dünyada her türlü zevkin ve konforun tadına varmasını sağlaması koşuluyla ölümünün ardından sonsuza dek ruhunu teslim alabileceği yönünde bir anlaşma yapar. Şeytanın aralarındaki bu uzlaşmanın sözde kalmamasına, kâğıt üstünde tasdik edilmesine ilişkin koşulunu kabul eden uyanık asilzade kendinden son derece emin olan şeytana hissettirmeden, anlaşma metnine ölümün kendisini Roma'da karşılaması gerektiği koşulunu ekler. Böylece Şeytan uzun yıllar boyunca Tvardovski'ye hizmet eder. Bay Tvardovski "Roma" adlı bir handa iştahla votkasını içerken ansızın karşısına çıkar. Bunun üzerine büyücü, şeytana inancı gereği canını almadan önce yerine getirmesi gereken üç görevi anımsatır. Bu görevlerden ilki, kalkanının arması üzerinde bulunan at resmini canlandırmaktır. Ardından kumdan bir kırbaç yapmasını ve ceviz tohumlarından çatısı Yahudi sakallarıyla örülmüş, haşhaş tohumlarıyla donatılmış bir bina inşa etmesini ister. Şeytanın tüm bunları gerçekleştirmesinin ardından Meryem Ana'ya ilahiler söyleyerek zaman kazanmaya çalışır. Bay Tvardovski'ye dokunmadan önce kutsal suda yıkanmayı dahi kabul eden Şeytan zeki

büyücünün zaman kazanmak için kendisine bir yıl boyunca karısıyla birlikte olmayı teklif etmesi üzerine anlaşmadan vazgeçip anahtar deliğinden kaçmaya koyulur. Böylece Bayan Tvardovska kutsal suyun dahi yapamadığını yaparak, kocasını şeytanla yaptığı anlaşmanın sonucundan kurtarmış olur.

Olayların komedi türünde işlendiği bu eserde, korkudan bir anda tavşana dönüşen mağrur bir asker, adil ve erdemli bir kişi olarak tanınmasına karşın rüşveti kabul eden bir avukat ve alkolik ayakkabıcı gibi, Polonya'nın mevcut toplumsal sorunlarına gönderme yapan pek çok ayrıntı bulunur. Tvardovski'nin kirli oyunları ile kendisini Şeytan'dan korumayı başarması, erdemsiz davranışlarda bulunanların her zaman hak ettikleri cezayı almadıklarına ilişkin bir iletidir. Bunun yanı sıra, "Şeytan" olarak adlandırılan varlığın, toplumsal kültürde benimsendiği ya da empoze edildiği denli korkunç ve tehditkâr bir varlık olmadığı yönünde radikal bir ileti vermektedir. Kültür tarafından cinsel arzuların kışkırtıcısı olarak gösterilen Şeytan'ın Bayan Tvardovska ile birlikte olmaktan kaçınması ise insan türünün, iradesini yok sayarak tüm yanlış eğilimlerinin kaynağını şeytana yüklemeye kalkmasının eleştirisi olarak değerlendirilebilir:

Bunun üzerine dönüp karısına Tvardovski:

Ağlama sevgili karıcığım, dedi

Şeytanı seninle cezbetmek istedim

Ne var ki O yüz çevirdi

Soytarı olsa da bu şeytanların hepsi

Akılları da vardır elbet

Bilirler kerevitlerin kışı nerede geçireceğini

Ve kaçarlar kadınlardan

Bu bizim için geçerli değil

Fakat cehennemde durum farklı olabilir:

Bir kadın ruhu ve bedeni kemirir (Szewczenko, 2021, s. 283).⁵

Çağdaş Ukrayna edebiyatı tarihçileri Artemovsky'nin "Tvardovski" adlı eserinin Mickiewicz'in "Bayan Tvardovska"'sının birebir çevirisi olmadığını öne sürmüş olsalar da, Ukraynalı şairin baladının Mickiewicz'in Pani Twardowska'sının yeniden yapılanmış biçimi olduğu genel olarak kabul görmüştür. Nitekim Artemovsky de eserinin "yeniden yapılanma" niteliğinde bir ürün olduğunu inkâr etmemiş, ancak, yayımlandığı dergilerin tamamında yazarı olarak yalnızca kendi adını kullanmış, Lehçeden çeviri olduğuna ilişkin herhangi bir açıklamaya yer vermemiştir. "Tvardovski" Ukrayna edebiyatında oldukça büyük etki

⁵ Lehçeden Türkçeye Seyyal Körpe Kemer tarafından çevrilmiştir.

yaratmış ve 1827 yılında “Slav” (слов'янська) dergisinin 27. sayısında yayımlanmıştır. Eser aynı yıl Maksym Maksymovych (Максим Максимович)’in ulusal halk şarkılarını derleyerek “Küçük Rus Şarkıları” (Малороссийские песни) başlığı altında yeniden yayımladığı dergide de yer almıştır. Bundan yalnızca birkaç ay sonra ise Polonya’nın aylık bilim ve edebiyat dergisi “Varşova Güncesi” (Dziennik Warszawski)’nin 9. sayısında yayınlanmış, üstelik Mickiewicz’in, eserin Ukrayna versiyonunun Lehçe aslını geride bıraktığı yönünde bir değerlendirmede bulunduğu belirtilmiştir (Szewczenko, 2021, s. 274).

Sonuç

19. yüzyılın ilk yarısında aynı coğrafyada yaşayıp benzer siyasi girişimlerin hedefi haline gelmiş Polonya ve Ukrayna ulusları Avrupa devletleri ve Çarlık Rusya’sının siyasi ve kültürel baskısına karşı direniş mücadelesi verirken, romantizm ideolojisinin tanrısal gelenekçi, muhafazakâr özgürlükçü ve düşsel unsurlarıyla derin bir bağ kurmuşlardır. Polonya ve Ukrayna ulusları söz konusu dönemde bağımsız bir devlet yapısı altında bulunmamalarına karşın, mesihçilik felsefesi doğrultusunda, peygamber vasfına sahip toplumsal liderler olarak gördükleri edebiyatçılar rehberliğinde dillerini, kültürlerini, gelenek-göreneklerini ve tarihsel geçmişlerini muhafaza etmek suretiyle varoluş savaşı verme yolunu seçmişlerdir.

İki ulus arasında ulusal bağımsızlığa kavuşma amacı doğrultusunda biçimlenen toplumsal ve siyasi örgütlenme hareketleri kültürel, sanatsal ve edebi çalışmalarda da yansıma bulmuştur. Söz konusu süreçte, Polonya romantizminin kurucuları ve Polonya bağımsızlık savaşının liderlerinden biri olan Adam Mickiewicz’in sanatsal ve siyasi görüşlerini temsil eden eserleri, aralarında Taras Şevçenko, Mykola Kostomarov ve Hulak Artemovsky’nin de bulunduğu, Ukrayna edebiyatının ve Ukrayna ulusal direniş hareketlerinin önde gelen figürleri tarafından büyük ilgi görmüştür. Özellikle Polonyalı şair Mickiewicz ile Ukraynalı çağdaşı Taras Şevçenko arasında sanatsal ve düşünsel bağlamda kayda değer ölçüde benzerlik olduğu anlaşılmaktadır.

Mickiewicz’in şiiri genellikle neo-romantik bir atmosfere sahip Rus şiirinin özellikle Ukrayna kanadının yaratılması yolunda güçlü bir esin kaynağı olmuştur. Ukraynalı sanatçılar eserlerinde benzer metaforlar ve sembolik öğeler kullanarak, Mickiewicz’in sanatsal betimlemelerini kendi üsluplarıyla yeniden yapılandırma yoluna gitmişlerdir. Ulusal bağımsızlık ideolojisi doğrultusunda ve yeni bir siyasi yapılanma yolunda ilerlerken, ilerici ya da muhafazakâr dünya görüşlerini benimseme konusunda çelişki ve çatışma dolu bir ortamda gelişmiş olması, Polonya ve Ukrayna romantizminin ortak paydası olarak öne çıkmıştır.

Summary

In this article, it is primarily aimed to draw attention to the fact that Ukrainian romantic literature developed largely in line with the thought movements coming from Western Europe through Poland. In relation to this, it was emphasized that the reason why Poland played a dominant role in the formation of Ukrainian culture, as a result of both wars and uprisings, as well as educational and cultural exchanges, in line with historical developments, was due to the fact that Polish and Ukrainian nations lived together for many years in the lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Romanticism, which created radical changes in the texture of literature, art, philosophy and politics in Europe between 1790 and 1850 by prioritizing emotion over reason and imagination over analytical thought, is based on a feeling of discontent against the crushing weight of society, national oppression and the dictatorship of money. In Western European countries, Romanticism generally developed in line with the idea of the middle class taking a stand against the feudal system, especially the palace aristocracy. Romanticism has a special importance in Poland, as the country lost its political existence after being divided by its neighbors Russia, Prussia and Austria for the third and last time in 1795. In this case, Polish poets, thinkers and statesmen, including Adam Mickiewicz, set out to create a new understanding of homeland in the public consciousness, stating that the fact that Polish lands are under occupation does not mean that these lands are no longer the homeland of the Polish Nation. This understanding is clearly linked to religion. The war of independence against the invaders is likened to the eternal struggle between good and evil. A Polish mission belief emerged that Poland, determined as the good power, is the savior of other occupied European nations. Ukrainian romanticism, just like in Poland, was formed on the basis of a cultural organization that is radically tied to national traditions and customs and to the historical past of the nation, with the aim of fighting against the attempts to abolish the Ukrainian state and thus bring Ukraine under the complete domination of the Russian Empire. Thus, although it is not yet an independent state, it is aimed to ensure the unity and solidarity of the Ukrainian nation by keeping the Ukrainian language, culture and traditions alive. While the Polish and Ukrainian nations, who lived in the same geography and were exposed to similar political initiatives in the early 19th century, struggled to resist the political and cultural oppression of European states and Tsarist Russia, they established deep ties with the divine, traditionalist, conservative, libertarian and imaginative elements of the romantic ideology. The attempts of Polish artists, including Adam Mickiewicz, to introduce romantic poetry to Kazakh lands and Kazakh Ukraine, and the subsequent emergence of a school called the "Ukrainian School" in Polish literature, are very important developments in terms of Polish-Ukrainian cultural relations. Young academics and students who founded the Kharkiv Romantic School at Kharkiv University between 1830 and 1840, stood out as the first poets of Ukrainian literature, who wrote works inspired by the romantic movement. Representatives of the Kharkov Romantic School, while maintaining their interest in Ukrainian folklore, worked on translating works of Western European literature into Ukrainian in order to develop new literary genres. However, the artistic and cultural activities of the members of the "Cyril and Methodius Brotherhood Society", formed under the auspices of Kiev University in 1840, including Taras Shevchenko, Panteleimon Kulish and Mikola Kostomarov, caused Kiev to become the center of the Ukrainian romantic worldview. Taras Shevchenko, Mykola Kostomarov and Hulak Artemovsky, among the distinguished representatives of Ukrainian romantic literature, are among the artists in whose literary works the influence of Adam Mickiewicz is felt intensely. The ballad type work titled "Tvardovski", written by Petro Hulak Artemovsky, inspired by Adam Mickiewicz's work titled "Mrs. Tvardovska", is recorded as the first original work of Ukrainian romantic period literature. However, Grabowicz claimed that Ukrainian romantic literature began when Adam Mickiewicz's works *Pani Tvardovska* and *Farys* were "translated" into Ukrainian by Hulak Artemovsky and Levko Borovykovsky. Indeed, the majority of comments say that Artemovskiy's work is a literal translation of "Pani Tvardovska". Shevchenko's poem "Do polyakiv" (To the Poles) is an important work in that it refers to the historical facts and common fate of the Polish and Ukrainian nations and shows his sympathy for the Polish nation. The work of the artist who often included apocalyptic experiences in his works, appeared in 1840 with the name "Kobzar" came to prominence with its hero, a blind wandering folk musician who made prophecies from time to time. The figure of the kobzar is also found in Shevchenko's epic songs called "duma" performed by lyre players and praising the history of Ukraine. These works enabled Shevchenko to be established in the consciousness of the Ukrainian people as a kobzar with prophetic qualities. Mykola Kostomarov, who had the opportunity to come into contact with Polish literature, culture and language as a student of Hulak Artemovsky, inspiring by Mickiewicz's work named "The Books and the Pilgrimage of the

Polish Nation” produced his work titled *The Books Of Genesis Of The Ukrainian Nation*. This was one of the important developments in the context of Polish-Ukrainian cultural relations. There are many similarities between these two works in terms of romantic worldview, historical elements and messianic philosophy. Artemovsky contributed to the teaching of Polish literature and culture courses as well as Polish language courses at the University of Kharkiv. By translating the works of Zygmunt Krasicki and Adam Mickiewicz, two of the great names of Polish romanticism, into the Ukrainian language, he not only made it possible for Polish literature to be known in Ukraine, but also became a role model for his students in translating Polish works into the Ukrainian language.

Kaynakça

- Acar, S. (2023). Ukrayna'nın Tarihi Kökenleri: Kiev Knezliği'nden Kırım Hanlığı'na. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 14-30. Doi: 10.56252/turktarars.1260916
- Astafyev, O. (2006). Tvorchist' Tarasa Shevchenka Ta Adama Mitskevycha Yak Dialoh Kul'tur. *Slovo i chas*, (C. 6, s. 7-15).
- Butewicz, W. (2021). *Mickiewicz i Szewczenko - wieszczowie narodowi*. Erişim tarihi: 15.11.2024, <https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/2145816,1,mickiewicz-i-szewczenko--wieszczowie-narodowi.read>.
- Grabowicz, G. G. (1980). *The History Of Polish-Ukrainian Literary Relations: A Literary and Culturel Perspection*. P. P. Potichnyj (Yay. Haz.), *Poland and Ukraine Past and Present Kitabı* içinde (s. 107-131). Toronto: The Canadian Institute of Ukrainan Studies.
- Gradkowski, H. (2021). Debiut romantyka – Józef Bohdan Zaleski. Jarosław Ławski i Łukasz Zabielski (Yay. Haz.), *Debiuty Mickiewicza, Debiuty romantyków Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszcza: 1818–2018 Kitabı* içinde (s. 395-407).
- Kostomarow, M. (1980). *The Books Of Genesis Of The Ukrainian Nation*. (B. Yanivs'kyi, Çev.). Toronto: World Christian Ministries. Electronic Library of Ukrainian Literature. Erişim Tarihi: 15.11.2024, <https://tarnawsky.artsci.utoronto.ca/elul/English/218/Books-of-Genesis.pdf>
- Körpe Kemer, S. (2020). Polonya Edebiyatında Bir Romantik Manifesto Olarak “Oda Do Młodości” (Gençliğe Od), *International Social Sciences Studies Journal*, 6(54), 129-137.
- Körpe Kemer, S. (2019). Eliza Orzeszkowa'nın “Nad Niemnem” (Neman Kıyısında)” Başlıklı Romanında Polonya Pozitivist Programının Yansımaları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 742-757. Doi: 10.33171/dtcfjournal.2019.59.2.1
- Körpe, S. (2005). *Leh Edebiyatında Romantizmden Realizme Geçiş. Adam Mickiewicz'in Pan Tadeusz Adlı Yapıtı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Maliszewski, J. (1990). Adam Mickiewicz w liryce narodów Związku Radzieckiego, *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Seria: Filologia Polska*, 33-46.
- Nowacki, A. (2007). Stefan K o z a k, Polacy i Ukraińcy. W kręgu myśli i kultury pogranicza. Epoka romantyzmu. *Roczniki Humanistyczne*, 54-55 (2006-2007 z. 7), 181-185.
- Özkural Koroğlu, N. ve Satymowa, S. (2021). Ukrayna Ulus İnşasının Yapıtaşları ve Bugüne Yansımaları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 525-534.
- Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. Słownik Języka Polskiego.1983. Warszawa:Panstwowe Wydawnictwo Naukowe
- Pelka, L.J. (2004). Polskie wizje ukraińskiej ludowej mitologii niższej. Banek Kazimierz (Yay.Haz.) Polsko-ukraińskie badania religii kitabı İçinde (s. 167-180). Krakow: Jagiellon Üniversitesi Yayınları.
- Szewczenko, I. (2021). Adam Mickiewicz a debiut ukraińskiego romantyzmu. Jarosław Ławski i Łukasz Zabielski (Yay. Haz.). *Debiuty Mickiewicza, Debiuty romantyków Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszczka: 1818–2018 kitabı içinde* (s. 267-284).
- Szewczenko, T. (1974). *Biblioteka Narodowa Taras Szewczenko Wybór poezji*. Krakow: Wydawnictwo Kraków.
- Szewczenko, T. (1840). *Kobziarz*. (Władysław Syrokomla, Çev.), Erişim Tarihi: 15.11.2024, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/szewczenko-kobziarz.pdf>.